

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 37: 78-054

Мирон ВОВК, Володимир САВЧУК

ВПЛИВ ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРУ НА ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлюються дитячі етно-пісенні традиції та обряди, закладені поколіннями української нації для виховання дошкільнят. Здійснено музично-теоретичний аналіз українських колискових пісень як жанру народної творчості, що ефективно впливає на наймолодших у правильному сприйнятті мелодики, слова і музики та виховує любов до природи, історії, матері.

Ключові слова: народна творчість, обряди, звичаї, традиції, народна музична творчість.

М. Вовк, В. Савчук. Влияние детского фольклора на этнопедагогическое развитие детей дошкольного возраста. В статье представлены детские этно-песенные традиции и обряды, сформировавшиеся поколениями украинской нации с целью воспитания дошкольников. Осуществлен музыкально-теоретический анализ украинских колыбельных песен как жанра народного творчества, который эффективно влияет на самых младших в правильном восприятии мелодики, слова и музыки и воспитании любви к природе, истории, матери.

Ключевые слова: народное творчество, обряды, традиции, детское музыкальное творчество.

M. Vovk, V. Savchuk. The impact of the childrens folklore on the ethnopedagogical development of the preschool aged children. In the article it is been enlightening children's ethno-song traditions and folkways founded by the generations of the Ukrainian nation for the up-bringing the pre-school-children .It has

been made musical-theoretical analysis of the Ukrainian bedtime songs as a kind of the folk creativity that effectively influences the youngest in the correct understanding the melody, word and music and brings-up the love for nature, history, mother.

Keywords: folk creativity folkways, customs, traditions, folk musical creativity.

Мета: аналіз загальнонаукової концепції етнопедагогічного розвитку дітей засобами народного музичного фольклору.

Постановка проблеми. Етноукраїнська пісенність входить у скарбницю людської культури як дорогоцінне надбання поетичної творчості трудівників. Вона здатна окрилювати поривання, надихати у праці, овівати радістю відпочинку, розраджувати в горі, тамувати душевні болі, примножувати сили в боротьбі. Без народної пісні взагалі немислиме повнокровне життя людини. До неї звертаються колективно та поодиночі, у будень і свято, старі й молоді, при найрізноманітніших життєвих нагодах і душевних зворушеннях.

Календарно-обрядові пісні в тому вигляді, у якому дійшли до наших днів, містять багато ліричних, гумористичних, сатиричних а також ігрових, хороводних творів, що складають дитячий репертуар, чим поповнили музичну етнопедагогіку. Типологізація дитячого фольклору розглянута в дослідженні Г. Довженок "Дитячий фольклор", у якому в повному обсязі розкрита музична етнопедагогіка [8]. Починаючи з колиски, дитина одержує найпростіше уявлення про добре й погане, дозволене й недозволене, любов і нелюбов, що передається в

пісні через алегорію тварин (кота-воркота, сонка-дрімка, соловейка, зозульку, сороку-ворону, курочку-качечку тощо) та через рух (тосі-тосі, чуки-чуки, топці-топці). Значний пласт виховного процесу охоплює музична етнопедагогіка в дитячому віці дошкільнят.

Аналіз останніх досліджень. Розглядаючи народознавство українців та їх етнопедагогіку, усі дослідники зверталися до народної музики, проте, не маючи музичної освіти, вони рідко торкалися типології й методології шляхів і методів аналізу існування народної педагогіки у сфері музики. Вивчаючи й записуючи народний музичний фольклор, учені переважно розглядали його як фон до трудового, морального, економічного, лінгвістичного й інших видів етнопедагогіки, часто не звертаючись до почуттєвого, емоційного виховання, до якого прямий стосунок має народна музика. Ні один важливий напрям діяльності людини чи певні суспільні, історичні події не обминула музично-пісенна творчість українця, щоб не освятити його своїми почуттями через мелодію, ритм і музичну пам'ять, у якій (як генетичній якості) зберігала й передавала їх. Усі ці особливі його генетичні якості, ментальність постійно поверталися до пісні як до порадики, почуттєвого вияву й ставлення до своєї національної долі, історичного минулого й бачення майбутнього. Порятунком для нації, позбавленою державності, стали народні звичаї й традиції; важливіші з них для українця оспівані в піснях і засобами музичної етнопедагогіки збережені й передані для кожного вікового цензу людини.

У чому педагогічна суть народних звичаїв у процесі виховання дитини? Корисні звички формують її позитивні

якості (наприклад, бути уважним до старших, привітним, чемним, не обманювати, не лінуватися тощо) і запобігають шкідливим звичкам (наприклад, капризувати, обманювати, битися, бути неслухняним і т. д.).

Весь людський вік супроводять пісні. Спочатку гойдається материнський спів з колисками малюків. Потім дзвенять пісні дівочими та парубочими голосами під високим голубим небом та під місяцем-місяченьком, вливаючись у серця співаків бентежністю чийогось кохання, смутком чиєсь розлуки, чиймись мріями, надіями, поривами до щастя. Чийось, але таким близьким, неначе власним. У тому й секрет майстерності етнотроїських пісень, що в них надана перевага загальнолюдським почуттям та переживанням, найтипівішим життєвими ситуаціям. Лірична пісня несе в собі високу народну мораль: вона завжди стає на бік покривдженого, багатству протиставляє красу, розрахунку – кохання, поетизує працьовитість, доброту, щедрість, щирість почуттів, вірність. Тим вона й мила людям праці.

Етнотроїська пісенність – саме життя, сама історія народу, талановито ним розказана. Ця думка – одна з провідних у численних відгуках про українську народну поезію.

В. Белінський підкреслював: "Народна поезія України була вірним дзеркалом її історичного життя" [1, 6–7].

Такий погляд на українську поезію поділяв і О. Добролюбов, який писав, що в Україні "пісня і дума становлять народну святиню, краще добро українського життя, в них горить любов до батьківщини, виблискує слава минулих подвигів; в них дихає і чисте, ніжне почуття жіночої любові, особливо любові

материнської... Все коло життєвих насутих інтересів охоплюється в пісні, зливається з нею, і без неї саме життя стає неможливим" [3, 280].

Життєву справедливість як одну з відмітних рис етнотроїської народної пісенності відзначали М. Чернишевський і Лев Жемчужников, М. Старицький та І. Франко, О. Довженко і М. Рильський та багато інших діячів культури.

Своєрідною квінтесенцією цього – афористичною оцінкою української народної пісні є слова Максима Горького: "Народна поезія України – апофеоз краси. Український народ проніс через століття рабства і неволі дорогоцінне багатство свого генія. Гляньте, який ласкавий та співучий світ розкривається в його безсмертних піснях" [9, 36–37].

Пропагуючи мораль, здоров'я, щирість і любов до трудової людини, кращі народні пісні – давні й сучасні – відігравали й відіграють неоціненну виховну роль у нашому суспільстві, розширюють розуміння краси, вчать мудрості.

Слід відзначити, що в процесі свого життя етнотроїські пісні відриваються від конкретного історично-соціального ґрунту і все більше акцентують на рисах оспівування героїв, типових для певної родинної чи суспільної верстви.

Найважливіший огляд віршованих жанрів етнотроїського дитячого фольклору, у т. ч. колискових пісень та забавлянок, зроблено В. Боцком у статті "Дитячий фольклор – важливий засіб трудового і естетичного виховання наймолодших" [10, 10–11]. Етнотроїські колискові пісні відомі всім і викликають захоплення своєю простотою, безпосередністю, ніжністю. У них віддзеркалено найвищі, найглибші почуття, властиві

людині. Як видно із записів давніших та сучасних, колисанки побутовали й побутовують дуже широко. Здебільшого їх виконували жінки, однак чимало записів свідчать, що нерідко їх носіями були й чоловіки.

Багатство етнічного колискового репертуару, різноманітність тем, сюжетів, персонажів, емоційної насиченості творів викликають необхідність згрупувати їх для повнішого, чіткішого осмислення.

Виклад основного матеріалу. У центрі уваги багатьох колискових знаходиться дитина з її різноманітними потребами, на задоволення яких спрямовані думки і дії усіх, хто її оточує. Образ самої дитини в цих піснях є начебто сюжетною опорою, у той час як діючі особи (а їхні дії у даному випадку обов'язково пов'язані з дитиною) можуть бути різними. Це сон з дрімотою, кіт, шпак, гулі та сама мати. Іншу групу українських колискових складають такі, де панівне місце посідає образ матері, який проявляється і сюжетно, й емоційно. Її думки й турботи про дитину пов'язуються з обставинами власної долі, теперішнього й майбутнього. Творам обох названих груп (особливо другої) властива така емоційна насиченість, яка дозволяє відчутти й збагнути нюанси глибоких і заповітних материнських почуттів.

І, нарешті, ще одна група пісень – ті, що сюжетно з образом заколисуваної дитини не пов'язані, але їхній зміст спрямований до неї. Такі твори могли становити особливий інтерес для дітей, які починали розуміти окремі поняття і явища.

Походження та розвитку колискових пісень торкалися більшість дослідників, які вивчали цей жанр. Одні з них, прагнучи віднайти його витоки, беззастережно виводили колискову пісню із замов-

ОЙ СПИ, ДИТЯ, БЕЗ СПОВИТЯ

Andante

Ой спи, ди_тя, без спо_ви_тя, по_ки ма_ти з по_ля прийде та
при_не_се три кві_точ_ки. Од_на бу_де дрімли_ва_я, дру_
_га бу_де сонли_ва_я, тре_тя бу_де щасли_ва_я.

ОЙ СПИ, ДИТЯ, КОЛИШУ ТІ

Ой спи, ди-тя, ко-ли-шу ті, ой спи, ди-тя,
ко-ли-шу ті, а як у-снеш,
то ли-шу ті, а як у-снеш, то ли-шу ті.

лянь, інші бачили лише зовнішню подібність таких явищ [5, 11–14]. Перші записи колискових було зроблено досить пізно, і сучасні дослідники можуть висувати лише більш чи менш аргументовані припущення щодо генезису даного жанру. Цінним є спостереження білоруського фольклориста-музикознавця В. Флатова над інтонаційною будовою колисанок і замовлянь. Спільність їх інтонаційної будови, виявлена дослідником, вірогідно, не випадкова, а викликана глибшою спорідненістю цих жанрів.

Очевидно, колисковою піснею хотіли не лише приспати дитину, а й (як і замовляннями) повернути до неї (або відвернути) дію певних сил, часом ос-

мислюваних як надприродні. Особливо яскраво це виявилось в притаманних українським колісанкам стислих, формульного характеру побажаннях дитині.

Характерними елементами колискових пісень, які поряд з іншими дають змогу вирізнити цей жанр, є специфічні заспіви, приспіви, ритмічне повторення певних слів чи звуків, своєрідних звертань. Найбільш поширені з них – різноманітні варіації слова "люлі", яке як заспів чи рефрен зустрічається і в піснях календарно-обрядових [2, 495].

Коліскова пісня не розрахована на стороннього слухача. Це надає їй особливої широти й безпосередності у відтворенні найінтимніших, найглибших мате-

ринських почуттів, основним "адресатом" яких є, звичайно, саме немовля. Коліскова поезія змістом певної частини творів спрямована, на нашу думку, також до дітей старших, які виконували в сім'ї обов'язки няньки біля молодших.

Твори даного жанру передають безліч нюансів почуттів, думок, переживань і мають широкий простір для імпровізації. Спостереження над текстами виявляє їх гнучкість, значну варіативність на різних рівнях. Хоч основою імпровізації виступає певний, кількісно обмежений набір мотивів, закріплений народною традицією, їх варіювання і поєднання практично необмежені, що й створює значну кількість своєрідних високоху-

ХОДИТЬ СОНКО ПО ВУЛИЦІ

Andante

Хо-дить сон-ко по ву-ли-ці,
но-сить спан-ня в ру-ка-ви-ці.
Чу-жих ді-тей про-бу-джа-є,
а Ла-ри-су при-сип-ля-є.

КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

Andante

Ко-ти-ку сі-рень-кий, ко-ти-ку бі-лень-кий,
 кот-ку во-ло-ха-тий, не хо-ди но-ха-ті,
 не хо-ди но-ха-ті, не бу-ди ди-тя-ти.
 Ди-тя бу-де спа-ти, ко-тик вор-ко-та-ти.
 Ой на ко-та вор-ко-та, на ди-ти-ну дрі-мо-та.
 А-а-а-а!

дожніх пісень.

Персоніфіковані образи Сну та Дрімоти у східнослов'янському фольклорі відобразили уявлення наших далеких предків про сон не як властивий людині фізичний стан, а привнесений ззовні. Присутність саме цих образів, спільність їх для всіх східнослов'янських колискових, стійкість мотивів з такими образами, що розвиваються часом у своєрідні сюжети, є одним із свідчень древності самого жанру. Поширена в усій Україні одна з найпопулярніших колисенок "Ой ходить сон коло вікон" ось уже близько ста п'ятдесяти років записується у майже незмінному вигляді. В окремих колисанках відбувається вже деяке переосмислення цих образів: здатністю присипляти дитину наділяється "спання", яке Сон носить з собою.

У колискових піснях, що побутують переважно на Правобережній Україні, у темі сну широко представлено мотив "як заснеш (не заснеш), покину". Розвиваючись, він переростає у зворушливу картину материнської турботи. Її небуденність і поетичність створюються не обов'язковими, здавалося б, для благополуччя дитини предметами. Але саме вони роблять світ, у якому живе малюк, рад-

існим і квітучим.

Природним видається виявлене в деяких піснях прагнення матері-селянки, життя якої часто було сповнене злиднів і нестач, бачити свою дитину в матеріальному достатку. В окремих колисанках він визначається зовнішніми деталями, що його символізують. Мати бачить свою дитину "в золотім намисті", "в золотому дукачі", "в жупані". Інколи в побажаннях дитині вимальовуються високі моральні ідеали народу, які вчать її "матір шанувати, вік договувати" [9, 36–375], бути корисним людям взагалі:

*Щоби росло на потіху,
 Добрим людям на послугу [6, 5].*

Тема сну та заколисування широко розробляється і в піснях, де головною дійовою особою є кіт, учинки якого так чи інакше пов'язані з дитиною. Таке широке й тривке входження цього персонажа до колискової пісенності, імовірно, пов'язане з давніми народними уявленнями та віруваннями про кога, відгомони яких фіксувалися ще у XIX столітті.

Мотивів, де кіт бере участь у заколисуванні дитини, чимало, і відомі вони в багатьох варіантах та різноманітних по-

єднаннях. Кога (сірого, білого, волохатого, мудрого), одного або двох, маленьке кошенятко запрошують приспати немовля. Котик то сам заколисує дитину, то просто сприяє її сну – ловить мишку і кидає в колиску, а та допомагає дитині заснути, ловить качечку, пір'я якої іде на подушку тощо. Ці мотиви зближує між собою не лише спільний головний персонаж. Вони мають здатність притягати до себе одні й ті самі мотиви іншої тематики для створення ширшого сюжету.

Чимало колискових пісень пройняті прагненням творців до ідеалізації різних сторін життя маляти. Таке просте явище, як годування дитини, опоетизовується детальним переліком найрізноманітніших страв, що є начебто до послуг немовляти. У цей ряд потрапляють і такі, що аж ніяк не могли споживатися малою дитиною; їхній набір у такий спосіб віддзеркалював народне уявлення про бажаний добробут і достаток селянської родини. Тут і кашка з молочком, борщ із калачем, куліш, лемішка, вареники, кутя, червоні ягідочки, солодке яблучко, грушки, сливки, а також те, що було для селянської дитини ласощами, привозилося з міста, з ярмарку як гостинець – пряничок, бубличок з мачком тощо. Думка-

ОЙ ЛЮЛЕЧКИ, ЛЮЛІ

Ой лю-леч-ки, лю-лі, при-ле-ті-ли гу-лі,
 при-ле-ті-ли же гу-лі тайсі-ли же на лю-лі.
 А ви, гу-лі, не гу-діть і ди-тят-ко не збу-діть,
 а ди-тят-ко ма-лень-ке, о-но спат-ки ра-день-ке.

ми про це зайняті голуби – "гулі", образ, що в народній творчості уособлює добро й чистоту.

Серед етноукраїнських колисанок є велика кількість творів, чільне місце в яких займає образ самої матері. У них також виявляється ніжне, пестливе, а то й самовіддане ставлення до дитини, але основний акцент – на почуттях і роздумах, пов'язаних із власною долею. Часто за невеликою обсягом колискової пісню чи приспівкою стоять глибокий роздум, біда або людська трагедія.

Переважна частина таких творів походить із західних українських етнічних територій – Західного Поділля, Галичини, Гуцульщини, Закарпаття – та з територій поза межами країни, де проживає українське населення – Лемківщини,

Пряшівщини. Майже всі вони мають форму монологу, яка підсилює їх щирість та безпосередність. Діапазон виявлених у них думок і почуттів широкий та складний: від безмежної, майже жертвовної любові до дитини – до слів гіркої жалю.

Серед колискових виразно виділяються пісні, у центрі яких образи баби і діда, що найчастіше з'являються разом. Самі персонажі та стосунки між ними, як правило, шаржовані, характер творів, зокрема багатоманітних варіантів пісні "Колисала баба діда", скидається на пародію колисанок. Ніжна турбота про дитину, її їжу, сон, спокій природна в колискових піснях; така ж турбота баби про діда виглядає комічною, а конфлікти між ними передаються навіть грубува-

то:

*Колисала баба діда
 Извечора до обіда:
 – Ой спи, діду, старий бичку,
 а я видою теличку [7].*

Коліскові пісні – один із жанрів, де превалююча роль належить практично побутовій функції, і її основними виразниками є мелодія та ритм. Саме це П. Богатирьов вважав причиною пересічності змісту багатьох колисанок [4, 211]. Не поділяючи такого різкого судження вченого щодо змісту творів, цілком погоджуємося з його думкою про те, що в тих випадках, коли текст колискових достатньо складний, він відіграє лише підлеглу роль. Якщо цього не можна сказати про колискові з "дитячою" те-

ОЙ УСНИ, ДИТЯ, УСНИ, ОЙ БОДАЙ ЖЕ НЕ ВСТАЛО

Andantino

Ой усни, ди-тя, усни, ой бо-дай же не вста-
 _ло, ой то ти ме-ні, ди-тя, ой то ти ме-
 _ні, ди-тя, ой руч-ки і з'я-за-ло.

матикою, то зміст колісанок та приспівок, де основним є образ матері, відіграє другорядну роль щодо основної функції творів.

До пісень, традиційно виконуваних при колисці, міцно ввійшли деякі твори родинно-побутової тематики, образна система та емоційність яких виявилися співзвучними почуттям і думкам жінки-матері над колискою.

Темою більшості цих пісень є взаємини матері з дорослими дітьми ("Мати сина колихала, дня і ночі не доспала", "А у степу над річкою стрічається син з матір'ю", "Кохала мати сина, свого чорнобривця"), часом приховані у форму досить прозорі алегорії ("Полишила перепелонька свої дрібні діти", "Ой дітки мої, голубятка мої" та ін.). У деяких з них розвиток теми не обмежується лише зображенням певної драматичної ситуації, вчинків, які підлягали засудженню. Своєрідною експозицією стає звернення до минулого, коли мати ще колихала свого сина, дрібні діти були біля перепілки, а голуб'ятам була потрібна мати, і ніщо не віщувало про невдячність дітей у майбутньому. Очевидно, саме наявність у пісні образу матері в поєднанні з образом малої дитини забезпечили творам таке стійке входження до колісанкового репертуару. Це можна сказати і про пісню "Ой на горі лобода", що має у своєму змісті окремі історичні елементи, але вже близько ста років фіксується збирачами як коліскова. Функцію колісанок виконують й інші пісні родинно-побутової тематики ("Зажуриласі молоденька вдова", "Сини мої, соколи мої, а дочки - голубочки", "Вмерла наша матуся", "Ой піду я стиха під віконце" та ін.), які хоч і відрізняються конкретним змістом, проте мають виразну спорідненість і між собою, і з творами, про що йшлося вище, – у них обов'язково присутні образи матері та вже дорослих дітей.

Етноукраїнська коліскова пісня – явище багате й різноманітне. Вона передає високі людські почуття, створює ясний, радісний світ, сповнений веселої фантазії й гумору, часом ідеалізований.

Але якою не була б почута немовлям коліскова пісня, вона стає першою зустріччю людини з високою поезією, що назавжди залишається з нею.

Етноукраїнська коліскова пісня як особливий фольклорний жанр позначена високим поетичним світосприйняттям, глибиною мелодійного звучання, багатством образів. Лагідний материн наспів засівав дитячу душу любов'ю до людей,

до природи, до всього живого. Під спів неньчиної пісні виростали поети і композитори, хлібороби і захисники рідної землі, філософи та мудреці, просто люди. Якби не мамина пісня, сказав якось один древній історик, яким убогим було б наше життя.

Недарма кажуть: пісня – душа народу. Чи не тому етнопедagogічний досвід з такою заповзятливістю у наймолодшому віці пропонував дитині насамперед пісню. "Виховання, – писав великий знавець дитячої психології Василь Сухомлинський, – це насамперед людинознавство. Без розуміння дитини – її розумового розвитку, мислення, зацікавлень, захоплень, здібностей, нахилів, мрійливості – немає виховання". Серед багатьох факторів, які особливо впливають на виховання дітей, він у перший ряд ставив мамину пісню, виспівану над колискою свого немовлятка.

Не обов'язково бути великим знавцем, щоб відчутти глибину маминої пісні. Уважно вчитавшись у наведені зразки, неодмінно відчемо ненав'язливу форму, мелодію слова і музики, багатющу образність, неперевершену поетику та, насамперед, любов до природи, історії, матері – ось саме ті чинники, котрі разом з неньчином молоком має засвоювати з перших днів маленька дитина.

Українські коліскові як жанр народної творчості здавна привертати пильну увагу дослідників і майстрів художнього слова. Уперше запис коліскової "Ой ходить сон коло вікон" з'явився в альманасі "Русалка Дністровая" (1838). Згодом цикли пісень чи окремі твори входили до збірників М. Максимовича, А. Метлинського, Я. Головацького, Марка Вовчка, М. Номиса, Б. Грінченка та інших.

Із досвіду відомих фольклористів, які записували пісні, переконаємось, що народні перлини здебільшого живуть лише в пам'яті літніх людей. Ми добре знаємо, скільки унікальних пісень вихоплено із забуття від наших матерів. Якби не мамина пісня над цією колискою, хто зна, чи мали б ми змогу дивуватися чудовим співом Ніни Матвієнко, про що вона й сама стверджує: "Усім, що досягла я в пісні, завдячую тільки своїй добрій неньці. Це ж вона навчила мене не тільки співати, але й любити нашу прекрасну пісню!"

"Великі дороги в широкий світ завжди починаються від стежки біля рідної оселі, як велика мудрість, що розпочинається у вчених книгах, – від перших

сторінок букваря, а багатство й краса поезії – від маминої пісні, співаної над колискою..." [8, 38–39].

Висновки. Типологія дитячого музичного фольклору тісно пов'язана з етнопедagogікою та її семантикою "двомовності" слова й музики. Музична етнопедagogіка України проявилась і сформувалася на національному ґрунті, має самобутній вияв у системі народного виховання. Ця самобутність проявляється в будові мелодій, їх ритмі та поетичному змісті.

Музичний фольклор сформувався згідно з віковими особливостями: дошкільнята, молодші школярі, підлітки та юнацтво. Це відбувалося через коліскові, веснянки, колядки, молитовні, народні пісні календарно-обрядового та родинно-побутового циклів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Артемova Л. В.* Щоб дитина хотіла і вмiла вчитися / Л. В. Артемova // Дошкільне виховання. – 2000. – № 5. – С. 6–7.
2. *Андрiєвський А. Т.* Пісні Тернопільщини / А. Т. Андрiєвський. – К. : Музична Україна, 1989. – С. 495.
3. *Бондаренко А. К.* Дидактичні ігри у дитячому садку / А. К. Бондаренко. – К. : Освіта, 1998. – 280 с.
4. *Богатырев П. Г.* Народная песня с точки зрения ее функций / П. Г. Богатырев // Вопросы литературы и фольклора. – Воронеж, 1978. – С. 211.
5. *Булашев Г.* Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г. Булашев. – К. : Довiра, 1993. – С. 11–14.
6. *Воронiна Т.* Збiрник iгор для дошкiльнят / [упоряд. Т. Воронiна]. – К. : Веселка, 1989. – С. 5.
7. *Веселовский А.* Любовная лирика XVIII в. / А. Веселовский. – СПб., 1909. – С. 21.
8. *Довженок Г. В.* Український дитячий фольклор / Г. В. Довженок. – К. : Наукова думка, 1984. – С. 38–39.
9. *Довженок Г. В.* Українські народні коліскові пісні та забавлянки / Г. В. Довженок, К. М. Луганська // Дитячий фольклор. – К. : Наукова думка, 1985. – С. 36–37.
10. *Козицький П.* Творчість Миколи Леонтовича / П. Козицький. – Музика, 1923. – Ч. 1. – С. 10–11.

Стаття надійшла 6.03.2014 р.